

Rural-Universitat de Girona, Editorial Brau, 2005.

DDAA. *Catàleg-Arxiu del museu d'eines de la masia Can Deu-Obra Social Caixa Sabadell*. Sabadell, (s/d).

DDAA. "El molí fariner de Can Padrosa", dins de *Miscel·lània*. Sant Just Desvern: Centre d'Estudis Santjustencs, 1989.

GERP; CES. *Les mines d'aigua de Sant Just Desvern*. Sant Just Desvern: Grup Espeleològic Rat Penats, Centre d'Estudis Santjustencs, 1995.

MALARET i AMIGÓ, A. *Sant Just Desvern: aproximació a quaranta anys de vida local*. Sant Just Desvern: Centre d'Estudis Santjustencs, Ajuntament de Sant Just Desvern, 1997.

PONT FARRÉ, M. *Vocabulari del pagès*. Barcelona: Editorial Proa, Museu Comarcal de Cervera, Departament d'Agricultura, Ramaderia i Pesca de la Generalitat de Catalunya, 2005.

VIOLANT i SIMORRA, R. *La casa Pallaresa y la vida pastoril: guía y comentario de las instalaciones*. Barcelona: Instituto de Historia de Barcelona, Archivo Histórico de la Ciudad, 1944.

VIOLANT i SIMORRA, R. *L'Art popular a Catalunya*. Barcelona: Edicions 62, 1975.

El Museu de l'Acordió d'Arsèguel i la tradició acordionística dels Pirineus

Cati Plana

Fundació privada Artur Blasco per a la recerca i divulgació de la cultura popular i tradicional del Pirineu

El dia 22 de juny del 2006 va inaugurar-se la nova ubicació del Museu de l'Acordió d'Arsèguel (l'Alt Urgell) i a partir d'aquest moment es va presentar la necessitat de documentar el seu fons material. És per això que vaig decidir elaborar un projecte per poder fer una investigació en aquesta direcció, i vaig comprovar que hi havia un buit en el camp de la recerca pel que fa a la documentació de la tradició acordionística a Catalunya que s'havia d'emplenar. L'objectiu era inventariar i catalogar una part de la col·lecció dels instruments que conté, i paral·lelament estudiar el fenomen acordionístic a les comarques pirinenques i els àmbits d'influència de muntanya. Per portar a terme aquesta recerca vaig comptar amb la companya d'equip Rat Gallart, com a especialista en organologia dels aeròfons mecànics.

Constatem que el material que aplega el fons del Museu de l'Acordió és d'una riquesa extraordinària: fotografies, enregistraments i un total de dues-centes peces que es caracteritzen pel principi sonor de l'inxa lliure i per

Retrat d'en Ton Pubill, el Ponet (Ansovell, 1978). Fotografia: Joan Granados.

ésser accionats per una manxa. Vam definir tretze tipologies d'instruments i crear un model de fitxa descriptiva per poder anotar les seves característiques i diferències morfològiques. Val a dir que la terminologia en aquest camp en català és pràcticament inexistent, fet pel qual hem hagut de buscar referències en el francès i l'anglès. Després vam seleccionar els instruments que s'adcrivien a la tradició de l'acordió diatònic al territori dels Pirineus i els acordionistes que calia estudiar per poder explicar el fenomen acordionístic a l'àrea que havíem acotat. La selecció constava d'acordions que eren pro-

pietat del Museu, d'altres que estaven cedits, una part que s'havien de localitzar i, per últim, informació referent a acordionistes que havien desenvolupat la seva activitat musical en territori pirinenc, dels quals no disposaríem de l'instrument que van utilitzar.

El treball de camp corresponent el vam preparar agrupant els instruments i instrumentistes segons la geografia que calia revisar, ja que teníem com a punt de partida un treball de camp previ, realitzat per l'Artur Blasco durant els anys 70 i 80 del segle xx. Es va determinar començar per l'Alt Urgell, ja que hi havia un volum important de material referent a aquesta comarca i perquè és on es troba el Museu.

L'Alt Urgell

La comarca de l'Alt Urgell la componen dinou municipis. Hem de distingir-hi quatre zones ben diferenciades geogràficament i socioeconòmicament: en primer lloc, els termes més meridionals –Peramola, Bassella i Oliana–; en segon lloc, les planes de Coll de Nargó i Organyà; en tercer lloc, la ribera de la Seu d'Urgell o Urgellet (Ribera d'Urgellet, la Seu d'Urgell, Alàs i Cerc), entre la frontera andorrana i l'estret de Trespunts, i en darrer lloc, els municipis de les valls laterals (Cabó, Fígols i Alinyà, La Vansa i Fórnols, Josa i Tuixén, les Valls d'Aguilar, Montferrer i Castellbò, les Valls de Valira, Estamariu, Arsèguel, Cava i el Pont de Bar), caracteritzats per l'existència d'importants dèficits en serveis,

comunicacions difícils i un clima més rigorós de muntanya. Cal dir que el municipi de Pont de Bar i el sector del Quer Foradat, per raons històriques i geogràfiques, s'integren amb els municipis de Montellà i Martinet i Lles de Cerdanya per formar el Baridà (subcomarca natural). L'orografia comarcal s'estructura entorn del riu Segre, eix de la comarca (*Població i territori a l'Alt Pirineu català*, Josep Maria Sabartés). Com podrem comprovar al llarg del desenvolupament d'aquest treball, les particularitats geogràfiques d'aquesta comarca són del tot decisives per a entendre els itineraris i les vies de transmissió que utilitzaven els acordionistes.

Ha estat per a nosaltres una novetat treballar amb un tàndem indissoluble, format pel músic i l'instrument (bé moble), més tot un bagatge socioculturalhistòric i un fenomen musical peculiar que els unia. Per poder establir conclusions ha estat necessari estudiar cada cas de manera aïllada. Tot seguit us exposem una síntesi dels músics-instruments estudiats, que encara no són la totalitat dels que tenim anotats a l'Alt Urgell. Principalment hem prioritzat els que van desenvolupar la seva activitat musical en una etapa més primerenca, entre 1912 i 1950. A partir del gràfic 1 es pot veure el radi d'acció de cada músic, partint del poble on vivia. En el gràfic s'han inclòs més músics dels exposats, per poder avaluar millor el grau de competència entre ells.

Pere Cases i Julià "l'Agustinet de Pallerols" (Pallerols del Cantó, 1892-1960)

Estigué actiu entre 1912 i 1932. Exercia diferents oficis: xollador, hostaler i pagès. També era bon caçador i anava a fer la verema a França. Començà a tocar entre els 10 i els 12 anys. El seu pare ja era músic: tocava la guitarra i el triangle, "ferrets". Abans de l'Agustinet, el músic de Pallerols venia d'Avellanet; tocava el flabiol i el tamboret i fou el seu referent. Havia tocat a tots els pobles a 10 km a peu de Pallerols. De repertori tocava xotis saltat, vals, masurca, polca, rigodon i pericon. És l'autor de la lletra d'*El Gall Negre*. A ca l'Agustinet cada diumenge feien ball. En morir ell el 1960, el va substituir el seu nét, que tenia 13 anys, l'Agustí Navarro. Va tenir quatre acordions: el 1r acordió era de dos baixos i dos "rengs" a la mà dreta; el 2n acordió tenia vuit baixos i dos rengleres a la mà dreta, era un Paolo Soprani; el 3r acordió era de tres rengleres i es desconeix el nombre de baixos; el 4t acordió, de quaranta-vuit baixos i tres file-res de marca Paolo Soprani, la mà esquerra era unisonora i la mà dreta, bisonora. No disposem de cap instrument localitzable per a documentar.

Climent Julià i Torres "El Jau-metó" (Saulet, 1888-1985)

Va estar en actiu entre 1915 i 1955 i a partir del 1980 va tornar a tocar. Va viure a Saulet fins els 29 anys. De vailet feia de vaquer i de més gran va fer de pastor. Després va ser destinat a Sant

Itineraris dels Acordionistes de l'Alt Urgell, entre els anys 1912 i 1950.

Feliu de Codines i a Tordera. Va residir a Barcelona del 1929 al 1939, on va entrar com a mosso d'esquadra, quan el president de la diputació era en Milà i Camps. Començà a tocar als 13 anys. Anava a Pallerols, on tocava l'acordió d'en Pere Cases "l'Agustinet de Pallerols". Ja als 13 anys li'n va comprar un al mateix Agustinet i a vegades hi anava a que li n'ensenyés. Tocava per fer ballar la gent a molts pobles del seu entorn pels carnivals, festes majors i diumenges. Tocava preferentment repertori ballable: masurques i xotis saltats.

Va tenir diferents acordions: el 1r el va comprar a l'Agustinet – tenia una filera i dos baixos–; el 2n, de dues fileres i vuit baixos; el 3r era un Soprani (no recorda si Paolo o Setimio) i havia estat

de l'Agustinet; el 4t tenia tres fileres i quaranta-vuit baixos, era un Soprani; el 5è, un altre Soprani de tres fileres i quaranta-vuit baixos que va comprar de segona mà a la Seu d'Urgell; al moment de l'entrevista (198?) tenia un Paolo Soprani nou.

No s'esmenta l'acordió diatònic "Dedenis" que té en propietat el Museu; és possible que l'obtingués entre el segon i el tercer, ja que és de dues rengles (onze més deu) i vuit baixos: és de la marca "Manufacture Française d'Accordéons, François De-denis, Brive (Corrèze)", França, construït entre 1920 i 1930 a Bri-ve. Hi va intervenir el restaurador Auxencio Fernández de Barcelona. La mà dreta presenta quatre veus. L'afinació és A/D. La botonera dreta no té cap alteració i a l'esquerra tots els acords són majors. Trobem una data estampada damunt dels llengüeters de la caixa dreta, *27 mai 1933*, que pot correspondre a la seva construcció o a una reparació posterior.

Pere Millàs "Pere de Guils" (Guils del Cantó, 1895-1985)

Va estar en actiu des de 1916 fins a 1950. Sempre va viure a Guils del Cantó. D'ofici era pagès i moliner (tenia un molí a Guils), també tenia ovelles. Va començar a tocar l'acordió als 29 anys. Era autodidacte, tot i que ell dóna referències de nou músics que coneixia. Anava a tocar als pobles del voltant, sempre hi anava a peu. Feia els balls del diumenge. L'acordió el va comprar a un sastre de Guils. És un acordió diatònic de la marca Cav. Sante Cru-

cianelli & Figli. Té dues rengles de botons a la mà dreta (onze més deu) i vuit baixos. L'afinació és A/D. L'estructura de la mà dreta no té notes alterades i té tres veus; la mà esquerra és l'estàndard.

Esteve Tarrés "Estevet Sastre" (Alzina d'Alinyà, 1907-la Seu d'Urgell, 1989)

Va estar en actiu des de 1920 fins a 1987. D'ofici era sastre. Va viure a l'Alzina, a Manresa, a Barcelona i a la Seu d'Urgell. Va començar a tocar als 8 anys, el seu pare ja tocava l'acordió. Va estar molt influenciat pels acordionistes del Berguedà. Va fer balls a tot l'Alt Urgell, la Cerdanya, el Pallars Sobirà i el Solsonès. Tocava un Cav. Paolo Soprani e Figli, de dues rengles (onze més deu) de tres veus i vuit baixos. L'afinació és G/C. La mà dreta no té notes alterades i l'esquerra va ser modificada per ell mateix, i tots els acords són majors. Té dotze temes enregistrats.

Ton Pubill "El Ponet" (Cava, 1907-1987)

Va estar en actiu entre el 1927 i el 1955 i després va reprendre l'activitat acordionística el 1975 fins al 1987. Era ramader i pagès, i sovint anava a França a veremar. També feia esclòps. Va viure a Cava fins el 1928, que va anar a Mallorca a fer la mili; després va viure a França (1929-1935) i quan es va casar, a Ansovell. S'inicià en l'acordió als 16 anys de manera autodidacta, tot i que el seu germà també l'havia tocat; tocava i cantava. El seu avi tocava el flabiol i el tamboret, i el nebot

del seu pare tocava el piano. Ell tenia diversos músics com a referents. Tocava unes quinze peces: sardanes, caramelles, cançons de recapta, vals francès, xotis saltat, pericon i vals jota. Anava a fer ball als pobles del seu entorn per Pasqua, carnaval i alguns diumenges. L'acordió que hi ha al Museu és el tercer que va tenir; és un Comm. Paolo Soprani & Figli de tres files (onze més dotze més onze) de tres veus i seixanta baixos distribuïts en cinc rengles de dotze pistons. L'afinació és G/C/B i no presenta alteracions. A l'interior trobem una xapa i dos segells que fan referència a una botiga i un reparador de Barcelona.

Josep Jordana "El Comare"
(Toloriu, 1914-1994)

Va estar en actiu entre 1934 i 1970, després va tornar a tocar entre 1976 i 1992. Era pagès, ramader i caçador, i quan es va casar va muntar una botiga i un hostel a Toloriu. Va començar a tocar l'acordió als 8 anys amb un diatònic que van comprar a Bar. Tocava les cançons que el seu pare li ensenyava. Tenia com a referents l'Agustinet de Pallarols i el Climent Julià. Tocava pels pobles de la Vall del Cadí, els diumenges, dies assenyalats i algunes festes majors. El seu repertori es basava en balls populars de la seva època. Va estar al front de Lleida i allí va comprar l'acordió darrer que va tocar a un oficial alemany de les Brigades Internacionals, que és el que hi ha al Museu. És un acordió alemany de la marca Meinel & Herold de tres files de botons (onze més

Acordió diatònic Meinel & Herold del Josep Jordana, el Comare. Vista general (Museu d'Arsèguel, 26 de març de 2007). Fotografia: Rat Gallart i Alsina.

dotze més onze) i setze baixos. L'afinació és G/C/E, hi ha notes accidentals a la dreta, un dels baixos és unisonor i tres acords menors. És de tres veus a la melodia i hi va intervenir l'Auxencio Fernández.

Josep Planas Planas "El Gepetó"
(Ansovell, 1916-?)

D'ofici era pagès i ramader i sempre va viure a Ansovell. Va començar a tocar el 1939. Tocava al Quer, Ansovell (els diumenges), Cava i Arsèguel. La família té enregistraments, però no tenim cap contacte. Al Museu hi ha el segon acordió que va tenir: un François Dedenis de dues rengles (onze més deu) i vuit baixos. No té alteracions i tots els acords són majors. La seva afinació és Bb/Eb. Ha tingut una intervenció i presenta dues vàlvules d'aire.

Francesc Sanvicens "El Ferrer del Quer"
(Quer Foradat, 1931)

Està en actiu des del 1950. Va fer l'ofici de ferrer, ramader i pagès; actualment està jubilat. Va viure fins als 35 anys al Quer Foradat, després dos anys a la Seu

d'Urgell, a Oliana i actualment viu a la Seu. Va començar a tocar l'acordió als 13 anys de manera autodidacta, tot i que coneixia molts músics que li van fer de model. En aquesta època primeirenca tocava als balls de diumenge, caramelles, carnivals, aplecs i alguna festa major. Sobretot tocava a la zona del Baridà. Ha tingut molts acordions, dos dels quals són al Museu d'Arsèguel: un acordió diatònic Comm. Paolo Soprani e Figli "falsificat", de dues rengles (deu més nou) i vuit baixos. L'afinació és de C/F i té alteracions a la mà dreta. Està força manipulada i a l'interior hi trobem la signatura d'ell i d'un tal Blay Puig.

El segon acordió diatònic que hi ha al Museu és de la marca Cav. Paolo Soprani e Figli, de dues files (deu més nou) de tecles i mitges tecles i vuit baixos. L'afinació és B/E, no presenta notes accidentals a la melodia i els acords tots són majors. La vàlvula d'aire ha estat modificada i també detectem la intervenció del reparador Auxencio Fernández.

A manera de conclusió apuntem els següents trets comuns:

- Tots desenvolupaven la seva activitat musical de manera individual.
- La música no era un *modus vivendi*, tots tenien un ofici o, sovint, més d'un: pagès, ramader, pastor, hostaler, moliner, sastre, xollador, ferrer, escloper, mosso d'esquadra, etc.
- Solien tocar dins la vall a la qual vivien, ja que es desplaçaven a peu.
- Malgrat que la majoria es decla-

rava autodidacte, tots havien tingut músics de referència (en quatre casos, familiars).

- Tots havien començat a tocar de joves, llevat d'alguna excepció, i als anys 50 ja no estaven en actiu. Tots tenen una segona època d'activitat, a partir de la recuperació de l'instrument que porta a terme l'Artur Blasco, que s'allarga fins el seu decés.
- Tots van tenir més d'un instrument, majoritàriament de segona mà. Normalment els adquirien dins el seu entorn, però com que molts anaven a treballar a França de temporers també en portaven d'allí.
- El repertori que tocaven era principalment de temes ballables tradicionals i temes de moda que treien d'oïda, ja fos de la ràdio o d'orquestrades que havien escoltat.
- Tots tocaven d'oïda.

Pel que fa als vuit instruments objecte d'estudi, podem deduir el següent:

- Que, a excepció de dos, tots tenen dues rengleres de botons o tecles a la melodia i vuit baixos a la mà esquerra, menys un amb dotze baixos. Els dos esmentats en primer lloc són més complexos i presenten tres fileres a la mà dreta, i a la mà esquerra, l'un té seixanta baixos cromàtics i l'altre té setze baixos. Així doncs, trobem tres de les tretze naturaleses possibles.
- Tots, llevat la mà esquerra de seixanta baixos, tenen el teclat bisonor tant a la melodia com a l'acompanyament.

Acordió diatònic de la marca François Dedenis d'en Josep Planas, el Gepetó. S'hi veu la mecànica de la mà esquerra i les dues vàlvules d'aire (Museu d'Arsèguel, 07 d'abril de 2007). Fotografia: Rat Gallart i Alsina.

- Tots presenten més d'una veu (llengüeta) per cada nota, i predominen les tres veus.
- Respecte a les afinacions, trobem una gran quantitat de variacions:
 - a) Dos A/D. Sense alteracions als primers botons de la mà dreta i vuit baixos, un amb tots els acords majors.
 - b) Un B/E, en què els acords són tots majors.
 - c) Un G/C completament sense alteracions.
 - d) Un C/F amb alteracions a la dreta, però la mà esquerra és estàndard.
 - e) Un Bb/Eb sense alteracions (diatònic).
 - f) Un G/C/F amb alteracions a la dreta i setze baixos.
 - g) Un G/C/B diatònic amb sei-

xanta baixos cromàtics, sense alteracions.

- h) Un per localitzar.
- Quatre dels instruments que tenen la mà esquerra bisonora presenten tots els acords majors.
- Trobem diferents sistemes de vàlvules d'aire. Moltes d'elles han estat manipulades. L'acordió del Josep Planas en presenta dues.
- Bastants presenten adobaments de factura casolana, tres han passat per mans del reparador Auxencio Fernández i un per l'Estanislao Blasco.
- Referent als constructors trobem els següents: Dedenis (França), Paolo Soprani (Itàlia), Crucianelli (Itàlia), Meinel & Herold (Alemanya) i una falsificació de Paolo Soprani.
- Des d'un punt de vista de conservació (molt diferent del de restauració i consolidació) constatem que caldria fer una neteja de la brutícia tant exterior com interior. També cal tenir molta cura amb l'assumpte dels corcs; l'acordió d'en Josep Planas presenta ja aquest problema.

FONTS I BIBLIOGRAFIA

- BLASCÓ i GINÉ, A. *Notes de Camp i entrevistes*.
- FERNÁNDEZ ANTOLIN, A. *Entrevista*.
- PUBILL I ALTIMIR, J. *Entrevista*.
- PUBILL, A.; PUBILL, M. *Entrevista*.
- SANVICENS i MARTRET, F. *Entrevistes*.
- SABARTÉS i GUIXÉS, J.M. *Població i territori a l'Alt Pirineu català*. Tremp: Garsineu Edicions, 1998.